

Talijanski iredentizam i jadransko pitanje. Časopis za suvremenu povijest, Zagreb VII/1975, št. 1.

Uredniški odbor je sklenil dati tej številki časopisa obliko zbornika in jo je v celoti namenil obsežnemu vprašanju italijanskega iredentizma z vidika jugoslovansko-italijanskih odnosov. Svoje razprave in članke, ki so orisali različna obdobja tega vprašanja, je prispevalo več priznanih avtorjev, ki so se predvsem omejili na obdobje po prvi svetovni vojni. Uredništvo samo pa se zaveda, da je še precej problemov, ki se jih v tem pregledu niso dotaknili, zaslužijo pa prav tako vso pozornost.

Dragovan Šepić je prispeval uvodni pregled italijanskega iredentizma na Jadranu od njegove prve pojave pa vse do zadnjih zapletov leta 1974. Pri tem se naslanja na že objavljeno literaturo, ves razvoj iredentizma pa prikaže strnjeno in jasno. V opombah je moč zaslediti navedbe italijanske literature o tem vprašanju, pri čemer avtor opozarja na pomanjkanje celovitih italijanskih monografij o tem vprašanju.

Bogdan Krizman prikaže v daljši razpravi politiko kralja Aleksandra in kneza Pavla do Italije v obdobju od 1918 do 1941. Poudari politično linijo kralja Aleksandra, ki je v zunanji politiki upošteval predvsem dva faktorja: Italijo in Francijo, stremel za tem, da bi razvil z Rimom politiko dobrega sosedstva in sodelovanja na osnovi priznanja meja, določenih z rapalskim in rimskim sporazumom. Dotakne se Aleksandrovih prizadevanj, da bi prišlo do njegovega sestanka z Mussolinijem, kot tudi, da bi Italija odtegnila svojo podporo revizionističnim pretenzijam Madžarske in Bolgarije in hrvaškim separatistom.

Avtor oriše zunanjo politiko kneza Pavla, ki naj ne bi za vsako ceno iskal z Mussolinijem skupne osnove za sodelovanje, ampak se je začel zblíževati tudi z Nemčijo, oddaljevati od Francije in se diskretno naslanjati na Veliko Britanijo, obenem pa je vseeno izboljšal odnose z Italijo.

Pri svojem prikazu zunanje politike Aleksandra in Pavla se avtor le bežno dotakne problema slovenske in hrvaške manjšine v Italiji. Vsekakor skrb za položaj obeh manjšin v zunanji politiki Jugoslavije v tem obdobju ni bila kaj posebno prisotna.

O položaju obeh manjšin piše v svoji razpravi »Vzpon fašizma in slovensko-hrvaška narodna organizacija v Julijski krajini« Milica Kacin-Wohinz. Zlasti oriše stanje v letu 1922 ob prihodu fašizma na oblast, reakcijo tržaške in goriške »Edinosti« ter nastope slovenskih predstavnikov, posebno poslanca Josipa Wilfana 17. novembra 1922 v rimskem parlamentu, kot tudi neuresničene obljube fašističnih veljakov o pravicah narodnih manjšin.

Dragovan Šepić je v razpravi: »Velika Britanija in vprašanje revizije jugoslovansko-italijanske meje 1941« nekoliko dopolnil svoj referat, ki ga je imel na Zborovanju slovenskih zgodovinarjev 2. 10. 1974 v Piranu. Načinja problem britanske obljube podpore za revizijo jugoslovansko-italijanske rapalske meje, ki je postal znan šele po odprtju arhivov Foreign Officea z obdobja druge svetovne vojne. Gre v bistvu za obljube, ki so Britance kaj malo obvezovale, imele pa so namen odtegniti Jugoslavijo izpod nemškega in italijanskega vpliva. V tem okviru prikaže nastanek »Memoranduma o slovenskih ozemlj-skih zahtevah v trenutku, ko bodo določali nove meje jugoslovanske države,«

ki so ga 1. maja 1941 v Jeruzalemu sestavili predstavniki SLS Krek, Snaj, Kuhar in Gabrovšek. Pri tem pripominjajo, da zahtevane meje segajo preko slovenskih etničnih meja. Tako predvideno mejo na Tagliamentu utemeljuje, da vzhodno od nje žive Furlani, ki bi jih lahko vključili v jugoslovansko državo in ki so ekonomsko odvisni od Trsta. Predloženo mejo na Tagliamentu sta kritizirala liberalca Boris Furlan in Ivan Marija Čok, ki sta smatrala primernejšo mejo na Soči.

Vojmir Kljaković obravnava probleme zahodne meje Jugoslavije v NOB s posebnim ozirom na britanske manevre na področju Julijske krajine in Istre, Mario Mikolić pa odnose KPI in KPJ glede na NOB v Istri. Gre za nadrobnejši prikaz že znanih problemov s pritegnitvijo nekaterih novih dokumentov. Pomen zaključnih operacij Jugoslovanske armade za združitev Istre in Slovenskega primorja z Jugoslavijo ponovno potrjuje Fabjan Trgo na podlagi dokumentov v Arhivu vojnogodovinskega inštituta, kot tudi britanskih dokumentov, do katerih je prišel Dušan Biber z raziskovalnim delom v Record Public Officeu v Londonu.

Razpravo o problemih jugoslovansko-italijanske razmejitve po drugi svetovni vojni do leta 1954 je prispeval Janko Jeri, ki se že dolgo ukvarja s temi vprašanji. V uvodu je podal pregled odnosov med Italijo in jugoslovanskimi narodi, odkar se problem razmejitve pojavlja. Glavni poudarek pa je na diplomatskem dogajanju okrog razmejitve po drugi svetovni vojni do Londonskega sporazuma.

Razprava Budislava Vukasa o »Tržaškem vprašanju« v letu 1974 z gledišča mednarodnega prava ponovno podčrtuje že znana dejstva o problemu prenehanja italijanske suverenosti nad STO, je pa v luči najnovejših italijanskih pretenzij gotovo aktualna.

Na koncu velja omeniti obsežen izbor dokumentov, ki so odločilnega pomena za razumevanje jugoslovansko-italijanskih odnosov v novejši zgodovini, ki sega od Londonskega pakta 1915 do Memoranduma o soglasju 1954 in Pravilnika Jugoslovansko-italijanskega mešanega odbora 1955. Dodan je tudi izbor stališč jugoslovanskih avtorjev o mednarodnopravnih vprašanjih, ki so vezana na tržaško področje po drugi svetovni vojni, kot tudi bibliografija jugoslovanske literature za zgodovino jugoslovansko-italijanskih odnosov po drugi svetovni vojni, ki jo je pripravil Vlado Oštrić.

V celoti je zbornik o italijanskem iredentizmu in jugoslovanskem vprašanju dragocen vir informacij in koristen pripomoček za vse, ki se bodo naprej bavili s tem vprašanjem. Pomemben je toliko bolj, ker se je pregledno lotil tega področja.

Andrej Vovko